

TEZĂ DE DOCTORAT

*Literatura concertantă pentru tubă în
cea de a doua jumătate a secolului XX*

Doctorand

Ioan Alexandru Corlan

Coordonator științific

Prof. univ. dr. Cristian Misievici

REZUMAT

Cercetarea de față *Literatura concertantă pentru tubă în cea de a doua jumătate a secolului XX* prezintă evoluția laturii solistice a tubei, urmărind unele dintre aspectele principale care au favorizat acest proces și insistând în cele din urmă asupra unora dintre lucrările de mare însemnătate pentru repertoriul acestui instrument.

În primul capitol, geneza și dezvoltarea organologică a tubei este înfățișată prin contextul general care a favorizat apariția acesteia o dată cu evoluția compartimentelor orchestrei simfonice în perioada Romantismului. Îmbunătățirea materialelor și procedeele de construcție a instrumentelor a influențat direct atributele tehnice și expresive ale acestora, astfel orchestra a obținut un ambitus extins, o dinamică diversificată și noi posibilități de articulație, care au contribuit substanțial la rafinarea paletei timbrale. Inventarea valvei în anul 1814 transformă instrumentele din familia alămurilor (care până atunci erau naturale) în instrumente cromatice, oferindu-se astfel acestora nebănuite perspective tehnice și expresive. Tuba devine în acest context unul dintre instrumentele care va influența semnificativ potențialul orchestrei simfonice. Cu toate că ea este asociată partidei trombonilor, individualitatea sa aduce un plus de culoare în rândul instrumentelor de suflat în ansamblul lor.

Contribuția unor personalități marcante din istoria instrumentului la promovarea acestuia pe diferite planuri i-au oferit în cele din urmă perspectivele de care se bucură în prezent. Meritele asociației *I.T.E.A* precum și istoricul acesteia stau drept mărturie pentru eforturile interpreților de a îmbunătăți reputația instrumentului lor și de a-i releva calitățile expresive incontestabile. Evoluția tubei și imaginea de care ea se bucură astăzi se datorează parțial eforturilor acestei organizații. Lucrarea *Guide to the Tuba Repertoire; The New Tuba Source Book*, a cărei prezentare se regăsește în interiorul tezei, oferă o perspectivă de ansamblu până într-un anumit punct (anul 2006) asupra repertoriului solistic al tubei, totul într-o manieră bine organizată și argumentată cu date concrete despre lucrările indexate. Repertoriul solo actual al tubei a început să se cristalizeze în jurul anilor 1950 și a cunoscut o evoluție impresionantă, iar lucrările importante ce îl compun pot fi comparate din punct de vedere stilistic, al dificultății tehnice sau duratei, cu compoziții similare ale oricărui alt instrument de suflat.

Biografiile a patru dintre marii virtuozii ai acestui instrument: William Bell, Arnold Jacobs, Roger Bobo și Ionel Dumitru, stau mărturie – din perspectiva muzicianului interpret – asupra preocupărilor privind dezvoltarea instrumentului sub multiple aspecte.

În postura de interpret sau în cea de pedagog, William Bell a impus noi standarde ale cântatului la tubă, oferind astfel o nouă direcție ce avea să fie urmată de generații întregi de instrumentiști, care au schimbat în scurt timp percepția generală asupra unui instrument tratat uneori cu reticență de către muzicieni sau public. Prin întreaga sa carieră de excepție și prin eforturile de a înțelege și a dezvolta tehnica de suflat la un instrument de alamă, Arnold Jacobs a devenit o personalitate simbolică a tubei, care s-a bucurat oferit încă din timpul vieții de statutul de legendă vie. Cu toate că mai mulți virtuozii ai tubei au promovat de-a lungul timpului latura solistică a acesteia, Roger Bobo rămâne fără îndoială o personalitate marcantă din secolul al XX-lea, care prin activitatea sa bogată și sinceritatea sa expresivă desăvârșită, a oferit acestui instrument strălucite perspective. Considerat unul dintre cei mai de seamă tubiști din secolul al XX-lea și evidențiindu-se prin virtuțile sale tehnice de excepție, completate de o carismă interpretativă aparte, Ionel Dumitru a fost unul dintre primii mari soliști ai acestui instrument. El deține cea mai prestigioasă distincție onorifică oferită de *I.T.E.A* pentru întreaga sa carieră, iar o parte dintre compozițiile sale pentru tubă solo se află sub tiparele editurii elvețiene *Editions BIM*. Implicarea fiecăruia dintre acești virtuozii în dezvoltarea tubei pe diferite planuri, a avut un impact semnificativ asupra multor aspecte legate de latura sa solistică.

Integrarea tubei în cadrul unor concursuri internaționale de prestigiu precum *Concours international d'exécution musicale de Genève* sau *Internationaler Instrumentalwettbewerb Markneukirchen*, reliefează fără urmă de îndoială atributele expresive ale acestui instrument, subliniind totodată calitatea repertoriului său care se ridică la nivelul exigențelor unor asemenea competiții. Importanța concursurilor internaționale pentru evoluția laturii solistice a tubei este covârșitoare, iar integrarea sa în cadrul unor evenimente importante cu tradiție a oferit credibilitate și perspectivă unui instrument care, nu cu mult timp în urmă, se afla la început de drum.

Secolul al XX-lea (în special cea de a doua jumătate a acestuia) constituie una dintre cele mai prolifiche și importante perioade pentru creația consacrată tubei, cu lucrări ce aparțin unor figuri importante ale istoriei muzicii.

Literatura concertantă în special se remarcă printr-o serie de lucrări a căror complexitate le evidențiază ca pe expresii muzicale originale de o reală valoare. Cele patru concerte care constituie miezul tezei de față sunt reprezentative în acest sens.

Caracteristicile generale ale acestor lucrări concertante respectă trăsăturile de bază ale genului în ceea ce privește elementele constructive, iar din perspectiva gramaticii și morfologiei formei dezvăluie o complexitate structurală elaborată. Asemenea aspecte se răsfrâng implicit

asupra planurilor implicate, cu rezultate semnificative care relevă atât măiestria compozitorului cât și creativitatea cu care acesta mănuiește deopotrivă aparatul orchestral cât și atributele instrumentului solist.

Din punct de vedere al acompaniamentului toate cele patru concerte prezintă o orchestrație de excepție, cu particularități evidente care le îmbogățesc individualitatea. Dialogul dintre protagoniști este tratat cu egală atenție pentru fiecare dintre liniile sale, dezvoltând un cadru omogen, dinamic, cu elemente prin intermediul cărora accentul cade deopotrivă asupra contextului cât și solistului, într-o manieră specifică universului muzicii secolului XX. Partitura solistică a acestor creații este generoasă și bine echilibrată din punct de vedere interpretativ, explorând valențe ale tehnicii instrumentale și nuanțe expresive variate, ce denotă înainte de toate importanța acordată tubei și o cunoaștere îndeaproape a atributelor sale. Discursurile solo ample pun accentul predominant pe mobilitatea instrumentului și valorifică ingenios resursele acestuia în enunțuri dinamice, cu caracter tonic, ce dezvăluie o latură aparent neașteptată a tubei.

Interpretarea acestor lucrări se sprijină pe un cadru permisiv, care printr-o redare elaborată și elocventă oferă solistului ocazia de a-și pune în valoare calitățile expresive, etalându-și totodată virtuozitatea. Din punct de vedere al concepției de redare, este imperativă o abordare matură, în concordanță cu aspectele de natură structural-estetice ce compun ansamblul multi-fațetat al concertelor.

Capitolul al doilea prezintă *Concertul pentru tubă în fa minor* de Ralph Vaughan Williams, una dintre cele mai cunoscute și frecvent interpretate creații ale tubei, care se impune prin poziția privilegiată pe care o ocupă în cadrul repertoriului instrumentelor de suflat de alamă. În primul rând compozitorul lucrării reprezintă o figură importantă a componisticii moderne, care oferă unul dintre primele concerte pentru acest instrument (1954). Lucrarea înfățișează o complexitate structurală care pune în valoare instrumentul solist în dialog cu ansamblul, oferind astfel unele dintre ipostazele sale interpretative inedite. Se remarcă mișcarea a doua a Concertului, al cărei lirism și incandescență expresivă o evidențiază ca pe una dintre cele mai tulburătoare părți lente din creația instrumentelor de suflat.

Concertul pentru tubă de Edward Gregson (analizat în cel de-al treilea capitol), o lucrare cu o personalitate stenică, se numără printre cele mai apreciate și cântate creații ale tubei. Concertul este captivant atât pentru interpret cât și pentru public, prin momente pline de energie și culoare, în care aparatul orchestral este folosit de către compozitor cu multă fantezie. Momentele grandioase, schimbările bruște de caracter care alternează de la dramatic

la liric, contaminate la un moment dat cu discrete elemente jazzistice, toate acestea conferă lucrării o notă de originalitate, de prospețime.

Cunoscut pentru coloanele sale sonore celebre, compozitorul american John Williams oferă tubei unul dintre concertele sale de referință. Înfățișat în cel de-al patrulea capitol al tezei, *Concertul pentru tubă și orchestră* al acestuia este o lucrare amplă la nivel structural, cu trăsături camerale pronunțate și elemente tehnice cu un grad ridicat de dificultate. Perspectiva în care sunt așezate planurile solist-orchestră creează un context dens, în care protagoniștii se află într-o interacțiune constantă pe tot parcursul lucrării. Ipostazele inedite în care este plasat instrumentul solist caracterizează această creație, care prin elementele sale de virtuozitate instrumentală este destinată muzicianului matur, capabil să își etaleze măiestria interpretativă la toate nivelurile.

Din rândul lucrărilor consacrate ale lui Alexandr Arutiunian, *Concertul pentru tubă și orchestră*, care este analizat în ultimul capitol, se bucură în prezent de o apreciere în creștere. Concertul care degajă un spirit rapsodic, cu un ethos de influență orientală și o ritmică dansantă, și-a câștigat de-a lungul timpului o binemeritată recunoaștere în repertoriul tubei. Dintre punctele forte ale lucrării trebuie amintită mișcarea lentă, care creează prin muzica sa evocativă cu o puternică încărcătură emoțională unul dintre momentele cu potențial expresiv cu totul remarcabil, din literatura concertantă pentru tubă. Notorietatea pe care și-a câștigat-o treptat această creație i-a asigurat în repetate rânduri prezența în programele concursurilor internaționale importante, uneori chiar în etapa finală.

În concluzie, cercetarea de față caută să ofere o privire de ansamblu asupra laturii solistice a tubei în contextul secolului XX, evidențiind evoluția spectaculoasă pe care instrumentul a înregistrat-o cu precădere după anul 1950, evoluție la care au contribuit deopotrivă constructorii, interpreți virtuozii, compozitorii și nu în ultimul rând – prin interesul crescând pe care îl manifestă – publicul meloman.

ABSTRACT

Entitled *The Tuba Concerto in the Second Half of the Twentieth Century*, our research follows the evolution of the solo parts for the tuba, in order to trace some of the main aspects that encouraged this process and to discuss some of the works of great importance in the repertoire of this instrument.

In the first chapter, the origins and further development of the tuba is presented in the general context that favoured its invention, beginning with the evolution of the sections of the symphonic orchestra during Romanticism. The improvement of materials and methods of constructing instruments directly influenced their technical and expressive features; therefore the orchestras gained range, diversified dynamics and new articulation possibilities, which substantially contributed to the refining of the timbre sweep. The invention of the valve in 1814 transformed the instruments in the brass family (which at the time were natural) into chromatic instruments, thus providing them with unpredictable technical and expressive possibilities. In this context, the tuba becomes one of the instruments that would significantly influence the potential of the symphonic orchestra. Although it is associated with the trombone section, its individuality bestows additional colour on the brass family as a whole.

The contribution of several outstanding personalities in the history of the instrument for promoting it on various levels finally granted it the prospects it faces today. The merits of the I.T.E.A. association and its history serve as a testimony to the interpreters' efforts to improve the reputation of their instrument and to reveal its incontestable expressive qualities. The evolution of the tuba and the image it enjoys today is partly due to the efforts of this organization. The *Guide to the Tuba Repertoire; The New Tuba Source Book*, which is included in the present thesis, gives an overview up to a certain point (2006) on the solo repertoire for the tuba, all in a well-organized and argued manner with concrete data on the works incorporated. The current solo repertoire for the tuba began to crystallize around the 1950s and underwent an impressive evolution, while the significant works that compose it can be compared in terms of style, technical difficulty or duration with similar compositions for any other wind instrument.

The biographies of four great virtuosos of this instrument: William Bell, Arnold Jacobs, Roger Bobo and Ionel Dumitru, are clear evidence - from the interpreter's perspective - of the concerns regarding the development of the instrument along multiple aspects.

As an interpreter and teacher, William Bell imposed new standards of playing on the tuba, providing a new direction that would be followed by generations of instrumentalists who

soon changed the general perception of an instrument sometimes treated with reluctance by musicians or the public. Throughout his exceptional career and through efforts to understand and develop the blowing technique in producing sound on a brass instrument, Arnold Jacobs became a symbolic personality of the tuba, who enjoyed the status of a living legend. Although several tuba virtuosos promoted over time the solo side, Roger Bobo is undoubtedly a distinguished personality of the twentieth century, who through his rich activity and his accomplished expressive sincerity offered the instrument brilliant perspectives. Considered one of the most important tuba players of the twentieth century and acclaimed for his exceptional technical virtues, together with a special interpretative charisma, Ionel Dumitru was one of the first great soloists of this instrument. He holds the most prestigious honorary distinction offered by I.T.E.A for his entire career, and some of his solo tuba compositions were published by the Swiss *Editions BIM*. The involvement of each of these virtuosos in the development of the tuba on various planes had a significant impact on many aspects of its solo literature.

The inclusion of the tuba in international prestigious competitions such as *Concours international d'exécution musicale de Genève* or *Internationaler Instrumentalwettbewerb Markneukirchen* unveils without doubt the expressive attributes of this instrument, and at the same time it stresses the quality of its repertoire that meets the requirements of such competitions. The importance of international competitions for the evolution of the solo parts for the tuba is overwhelming, and its integration into important events with tradition provided credibility and prospect to an instrument which not long ago was still at the beginning of its journey.

The twentieth century (especially its second half) was one of the most prolific and important periods for the consecration of the tuba compositions, with works belonging to important figures in the history of music.

The concert literature is particularly remarkable through a series of works whose complexity emphasizes them as genuine musical expressions of real value. The four concerts that constitute the core of this thesis are representative in this respect.

The general features of these concert works respect the basic characteristics of the genre in terms of constructive elements, and from the perspective of the grammar and morphology of the form denote an elaborate structural complexity. Such aspects implicitly affect the planes involved, with significant results revealing the composer's mastery and his creativity in managing both the orchestral apparatus and the attributes of the solo instrument.

From the point of view of the accompaniment, all four concerts have an exceptional orchestration, with obvious features that enrich their individuality. The dialogue between the protagonists is treated equally in each of their lines, developing a homogeneous, dynamic frame with elements through which the accent falls both on the context and on the soloist, in a manner specific to the universe of 20th century music. The solo parts of these compositions are generous and well balanced from the interpretative point of view, exploring the valences of the instrumental technique and various expressive nuances, which first of all indicate the prominence given to the tuba and a deep knowledge of its attributes. The extensive solo discourses place the emphasis on the mobility of the instrument and ingeniously capitalize on its resources through dynamic, tonic statements that reveal a seemingly unexpected side of the tuba.

The interpretation of these pieces is based on a permissive framework, which through elaborate and eloquent rendering provides an opportunity for the soloist to capitalize on his expressive qualities, while at the same time displaying his virtuosity. From the point of view of the interpretative conception, a mature approach is imperative, in accordance with the structural and aesthetic aspects which form the multifaceted aggregate of the concerts.

The second chapter features Ralph Vaughan Williams's *Tuba Concerto in F minor*, one of the most well-known and frequently interpreted works for the tuba, remarkable due to its privileged position within the repertoire of brass instruments. First of all, the author is an important figure of modern composition, who offers one of the first concerts written for this instrument (1954). The paper presents a structural complexity that highlights the solo instrument in dialogue with the ensemble, thus offering some of its novel interpretative hypostases. We note the second movement of the Concerto, whose lyricism and expressive incandescence distinguishes it as one of the most poignant slow parts in the compositions for wind instruments.

The *Tuba Concerto* by Edward Gregson (analysed in the third chapter), a piece displaying an invigorating character, is among the most appreciated and performed works for the tuba. The concert is captivating both for the performer and the audience, in moments full of energy and colour, in which the orchestral instrument is used by the composer with much imagination. The grandiose moments, sudden changes of character that alternate from drama to lyrical, contaminated at a certain moment with discrete jazz elements, all grant the work a touch of originality and freshness.

Known for his famous soundtracks, the American composer John Williams offers the tubas one of his reference concertos. Represented in the fourth chapter of the thesis, the

Concerto for Tuba and Orchestra is an ample work on the structural level, with pronounced chamber features and technical elements bearing a high degree of difficulty. The perspective of the soloist – orchestra planes creates a dense context in which protagonists are constantly interacting throughout the work. The new hypostases in which the solo instrument is placed characterize this piece, which through its elements of instrumental virtuosity is intended for the mature musician, capable of displaying his interpretative skill at all levels.

Among the established works of Alexander Arutiunian, the *Concerto for Tuba and Orchestra*, which is discussed in the last chapter, is currently enjoying a growing appreciation. The concert, which releases a rhapsodic spirit with an ethos of oriental influence and dance rhythm, gained in time a well-deserved recognition in the tuba repertoire. One of the strengths of the work is the slow movement, which creates through its evocative music, carrying a strong emotional load, one of the moments of remarkable expressive potential in the literature for tuba concertos. The notoriety that this creation gradually gained ensured its presence in the programmes of major international competitions, sometimes even in the final stage.

As can be seen, our research aims to provide an overview of the solo parts of the tuba in the context of the twentieth century, highlighting the spectacular evolution of this instrument especially after the 1950s, an evolution to which contributed builders, virtuoso tuba players, composers, and last but not least – given the growing interest shown– the audience.

BIBLIOGRAFIE

- Adler, Samuel *The Study of Orchestration*, W.W.Norton, New York, 2002
- Baines, Anthony *Brass instruments: their history and development*, Courier Dover Publications, New York, 1993
- Bărbuceanu, Valeriu *Dicționar de instrumente muzicale*, Editura Teora, București, 1999
- Berlioz, Hector;
Strauss, Richard *Treatise on Instrumentation*, Dover Publications, Inc., New York, 1991
- Blatter, Alfred *Instrumentation, Orchestration*, Longman, New York & London, 1980
- Bobo, Roger *Mastering the Tuba*, Editions BIM, Los Angeles, 1993
- Bughici, Dumitru *Dicționar de forme și genuri muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978
- Casella, Alfredo;
Mortari, Virgilio *Tehnica orchestrei contemporane*, Editura Muzicală, București, 1965
- Ceascai, Mihai-Radu *Tuba-Istoric și evoluție*, teză de doctorat, Universitatea Națională de Muzică din București, București, 2010
- Cioban, Adrian *Creația muzicală pentru oboi a secolului XX – Aspecte tehnice și interpretative*, teză de doctorat, Academia de Muzică „Gheorghe Dima”, Cluj-Napoca, 2013
- Cosma, Viorel *Muzicienii din România*, Editura Muzicală, București, 2006
- Demian, Wilhelm *Teoria instrumentelor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968
- Ewen, David *The Book of Modern Composers*, Second Edition, revised and enlarged, Alfred A. Knopf, New York, 1956
- Frederiksen, Brian *Arnold Jacobs: Song and Wind*, Windsong Press Ltd., Chicago, 1997
- Gâscă, Nicolae *Tratat de teoria instrumentelor*, Editura Muzicală, București, 1988
- Grout, Donald;
Palisca, Claude V. *A History of Western Music*, 6th Edition, W.W.Norton and Company Inc., New York, 2001
- Herbert, Trevor *The Cambridge Companion to Brass Instruments*, Cambridge University Press, 1997

- Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, Editura Muzicală, București, 1982
- Little, Donald C. *Practical Hints on Playing the Tuba*, Alfred Music Publishing, Michigan, 1985
- Marc, Alexandru *Cornul – evoluție și perspective*, teză de doctorat, Academia de Muzică „Gheorghe Dima”, Cluj-Napoca, 2006
- Neamț-Gilovan, Mircea *Valențele tehnice și expresive ale trombonului. Exploatarea lor în muzica celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea*, teză de doctorat, Academia de Muzică „Gheorghe Dima”, Cluj-Napoca, 2005
- Nelson, Bruce *Also Sprach Arnold Jacobs*, Polymnia Press, Mindelheim, 2006
- Phillips, Harvey *The Art of Tuba and Euphonium*, Summy-Birchard Inc., New York, 1992
- Piston, Walter *Orchestration*, Lowe and Brydone Limited, London, 1969
- Terényi, Eduard *Armonia muzicii moderne (1900-1950)*, Conservatorul de Muzică „George Dima”, Cluj-Napoca, 1983
- Timaru, Valentin *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2003
- Țăranu, Cornel *Elemente de stilistică muzicală (Secolul XX)*, Conservatorul de Muzică „George Dima”, Cluj-Napoca, 1981
- Voiculescu, Dan *Polifonia secolului XX*, Editura Muzicală, București, 2005
- Whitener, Scott *A Complete Guide to Brass: Instruments and Techniques*, Schirmer Books, 2006
- *** *Dicționar de estetică generală*, Editura Politică, București, 1972
- *** *Dicționar de mari muzicieni*, Larousse, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
- *** *Dicționar de termeni muzicali*, Editura Enciclopedică, București, 2008
- *** *Guide to the Tuba Repertoire, The New Tuba Source Book*, Second Edition, Compiled and Edited by R. Winston Morris and Daniel Perantoni, New York, 2001
- *** *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Stanley Sadie and John Tyrell, New York, 2001
- *** *The Oxford Dictionary of Music*, Second Edition, Oxford University Press, 1997

<http://www.johnwilliams.org>

<https://nyphil.org/~media/pdfs/program-notes/1516/John-Williams-Tuba-Concerto.pdf>

<http://www.tomcrownmutes.com>

http://www.tomcrownmutes.com/learn_history.html

<https://rvwsociety.com>

<https://balumusik.com>